

บทที่ 5

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2503 เป็นหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 แนวคิดเรื่องของการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นับเป็นแนวคิดสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรฉบับดังกล่าว ได้ส่งเสริมให้ครูเปลี่ยนแนวการจัดการเรียนจากการที่ครูเป็นศูนย์กลางจากผู้บอก ผู้บรรยาย มาสู่การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วม

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ก็ได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาโดยตลอด แต่การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก็ยังไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติในระดับที่เป็นที่น่าพอใจ ครูยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนจากการที่ครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนยังอาศัยตำรา แบบเรียนที่ส่งเสริมการท่องจำเนื้อหามากเกินไป ครูป้อนความรู้ให้แก่เด็ก นั่นคือการเรียนรู้ของเด็กถูกกำหนดหรือสร้างขึ้นโดยครูเป็นผู้สอน ตลอดจนครูขาดความรู้ความเข้าใจและขาดแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2538 ได้เริ่มมีการปฏิรูปทางการเมืองเกิดขึ้น วงการศึกษาก็ได้มีการเคลื่อนไหวให้มีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งส่งผลทำให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาขึ้น การปฏิรูปครั้งนี้มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่ชัดเจน และยังคงต้องให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หรือการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ และหมวด 4 แนวการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

หมวด 1

ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 6: การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

หมวด 4

แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22: การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 24: การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, 12-14)

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 มาตรา 6 สรุปว่า การจัดการศึกษาควรพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้าน และหมวด 4 มาตรา 22 ให้ความสำคัญกับผู้เรียน มาตรา 24 เน้นเรื่องเนื้อหาสาระและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวมาแล้ว) การจัดกิจกรรมควรมีลักษณะดังนี้

1) กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมทางร่างกาย (Physical Participation) เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อช่วยให้ประสาททางการรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัวพร้อมที่จะรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี จึงควรจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสมกับวัย และระดับความสนใจของผู้เรียน

2) กิจกรรมที่ส่งเสริมการให้มีส่วนร่วมทางจิตใจ-อารมณ์ (Emotional Participation) เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้นั้นเกิดความหมายต่อตนเอง กิจกรรมที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้เรียนมักเกี่ยวข้องกับชีวิต

ประสบการณ์และความเป็นจริงของผู้เรียน เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรงหรือเรื่องใกล้ตัวนักเรียน

3) กิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคน สิ่งของ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว

4) กิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสติปัญญา (Intellectual Participation) เป็นกิจกรรมที่ท้าทายความคิดของนักเรียน ไม่ง่ายและไม่ยากเกินไป ควรเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก เพื่อกระตุ้นให้เด็กใช้ความคิดหรือลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (CIPPA Model)

ทิตนา แคมมณี (2542) ได้เสนอโมเดล CIPPA ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

CIPPA Model:

- C - Construct
- I - Interaction
- P - Physical Participation
- P - Process Skills
- A - Application

1. Construct หมายถึง การสร้างองค์ความรู้ตามแนวคิดของทฤษฎี Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง กิจกรรมนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

ภาพที่ 10 เด็กควรสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

- การสร้างความรู้โดย :
- : เด็กคิดริเริ่มเอง
 - : เด็กแสวงหาจากประสบการณ์ด้วยตนเอง
 - : เด็กคิดวิเคราะห์และสร้างความหมายโดยใช้

กระบวนการคิดต่าง ๆ

: เด็กจัดระบบโครงสร้าง (scheme) ความรู้ด้วยตนเอง

2. **Interaction** หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งของ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมทางสังคม

การมีปฏิสัมพันธ์: กับบุคคล เช่น ครู เพื่อน พ่อแม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

: กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สวนสาธารณะ

: กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น สถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน

โรงเรียน วัด ร้านค้า เป็นต้น

: กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสื่อและเทคโนโลยี เช่น

ภาพที่ 11 เด็กเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคน ถึงของ และถึงแวดล้อม

3. Physical Participation หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสในการเคลื่อนไหวในการทำกิจกรรมลักษณะต่าง ๆ เช่น

: การเคลื่อนไหวโดยก้ามเนื้อย่อย

: การเคลื่อนไหวโดยก้ามเนื้อใหญ่

4. Process Learning การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญา กระบวนการต่าง ๆ ได้แก่

: กระบวนการกลุ่ม

: กระบวนการแสวงหาความรู้

: กระบวนการแก้ปัญหาและตัดสินใจ

: กระบวนการทำงาน

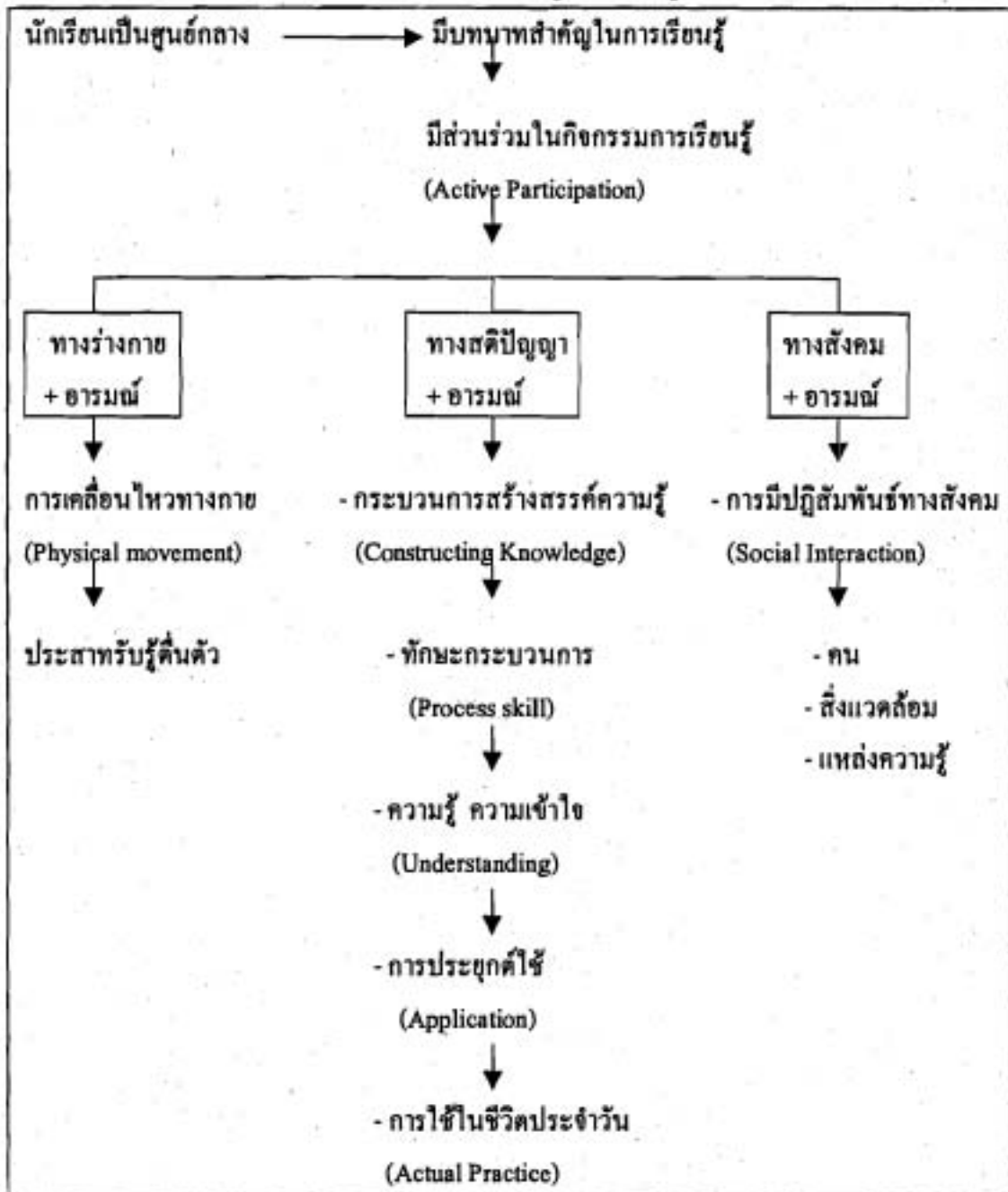
ฯลฯ

5. Application การนำความรู้ที่เรียน ไปประยุกต์ใช้ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้รับประโยชน์จากการเรียน และเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าขาดการนำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ เด็กจะขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติจะทำให้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร

สรุป

CIPPA Model ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวจึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียน (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง CIPPA Model

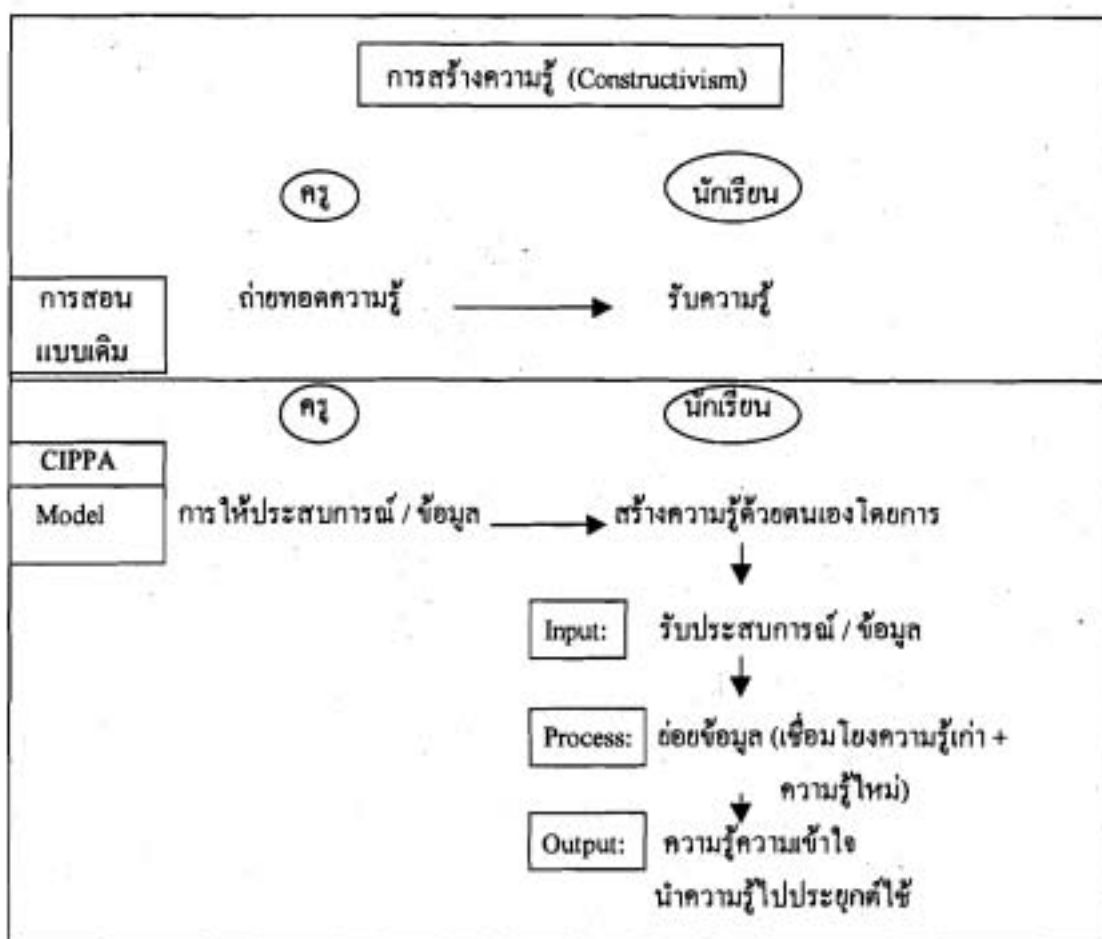
ที่มา: ทิศนา ขัมมณี (2542): การจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: โมเดล CIPPA. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมครู โรงเรียนเอกชนระดับก่อนประถมศึกษา 21-23 เมษายน 2542 ณ โรงเรียนเทคนิควิมลบริหารธุรกิจ กทม.

แนวคิดของทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน: Constructivism

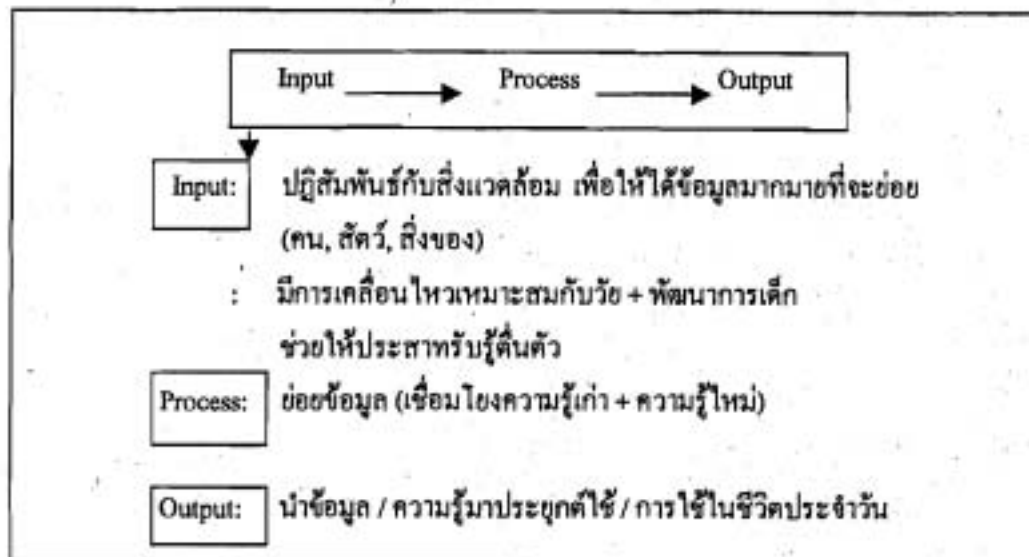
ก่อนนี้เราเชื่อกันว่า ครูผู้สอนเป็นผู้มีความรู้ในตัว ครูทำหน้าที่แจกหรือป้อนความรู้ให้แก่ศิษย์ นั่นคือ การเรียนรู้ของเด็กถูกกำหนดหรือถูกสร้างขึ้นโดยครูเป็นผู้บอกหรือผู้สอน

ต่อมา นักการศึกษา นักจิตวิทยาหลายคน รวมทั้งเพียเจต์ (Piaget) ได้เสนอความคิดว่า การเรียนรู้ของคนไม่ได้เกิดจากการที่คนอื่นสร้างให้ แต่เป็นการที่คน ๆ นั้นสร้างความรู้ขึ้นมาเองจากกระบวนการภายในของคน ๆ นั้นเอง

ตารางที่ 5 แสดงความแตกต่างของการสอนแบบเดิมและการสร้างความรู้ตาม CIPPA Model

ตารางที่ 5 (ต่อ)

เพียเจท์ (อ้างใน Wadsworth, 1984, 14-19) เชื่อว่าการเรียนรู้ของคนเกิดจากกระบวนการภายในตัวเด็ก 2 ประการ คือ การจัดโครงสร้างทางความคิดภายใน (Organization) และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptation) หรือปรับความสมดุลของสมอง เพียเจท์เชื่อว่าคนเรามีโครงสร้างความรู้อยู่ในสมอง เมื่อเกิดประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกด้วยประสาทสัมผัสใด ๆ ก็ตาม คนก็จะรับรู้ประสบการณ์นั้น แล้วส่งประสบการณ์นั้นเข้าไปในสมอง เข้าไปเปรียบเทียบกับโครงสร้างความรู้เดิมที่มีอยู่ ถ้าประสบการณ์ใหม่สอดคล้องกับโครงสร้างความรู้เดิมที่มีอยู่ ก็จะเกิดกระบวนการดูดซึม (Assimilation) เข้าไปในความรู้เดิม หากประสบการณ์ใหม่ที่รับเข้ามามีความแตกต่างจากโครงสร้างความรู้เดิม ก็จะมีการตรวจสอบเพื่อปรับโครงสร้างความรู้เดิมให้เป็นโครงสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา (Accommodation) จนสามารถผสมผสานความคิดใหม่ให้กลมกลืนกับความคิดเก่า สภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibrium)

SOMETIMES YOU JUST HAVE TO ACCOMMODATE!

ภาพที่ 12 Accommodation

ที่มา: Wadsworth, B.J. (1984, 15). Piaget's Theory of Cognitive and Affective Development. New York: Longman.

กระบวนการที่เด็กมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดสภาวะสมดุลเช่นนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง จนถึงขั้น Operation (ความสามารถทางสมองในการแก้ปัญหา) ซึ่งเป็นขั้นสูงสุด

กล่าวโดยสรุป เด็กสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง จากกระบวนการภายในตัว ซึ่ง ล็อกเฮด (Lochhead, 1985) (อ้างใน เสาวณี เกียรติ, 2540) ได้เสนอแนวคิดของทฤษฎี Constructivism เป็นทฤษฎีว่าด้วยการเรียนรู้โดยการกระทำของตนเอง (Theory of active knowing) พอสรุปได้ดังนี้

1. การรับ "ความรู้" จะทำไม่ได้เต็มที่ด้วยการนั่งฟังนิ่ง ๆ หรือดูเฉย ๆ (Knowledge is not passively received)
2. "ความรู้" ไม่ใช่สิ่งที่ถูกค้นพบ แต่จะถูกสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของเราเอง (Knowledge is no found but constructed from our experience)

สรุป

จากแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถสรุปได้ว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนแต่ละคนต้องสร้างขึ้น เพื่อตัวเขาเอง และโดยตนเอง (Knowledge is

something which each individual learn must construct for and by himself) ดังนั้น เด็กควรมีโอกาสสร้างโลกของเขาขึ้นมาจริง ๆ จากประสบการณ์ต่าง ๆ โดยการตรวจสอบ (investigate) สำรวจ ทดลอง ใช้แนวคิด และวิธีการต่าง ๆ ที่เด็กคิดว่าน่าจะใช้ได้ มีการทดสอบความรู้ที่ได้รับ และหาข้อสรุป จากแนวทางดังกล่าวนี้ เด็กจะได้เครื่องมือในการเรียนรู้ไปตลอด (Tools for life-long learning) ซึ่งจะมีประโยชน์และความหมายต่อตัวเด็กเองมากกว่าวิธีการที่ครูหยิบยื่นความรู้ด้วยการบรรยายจากตำรา เด็กไม่ควรถูกสอนให้ท่องจำเนื้อหาต่าง ๆ เท่านั้น แต่ควรถูกสอนให้รู้จักสร้างแนวคิดและทักษะขึ้นมาโดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ